Nybro kommuns
kulturmiljöprogram

RUGSTORP
ABBETORP

Bäckebo socken

Länsstyrelsen
Kalmar län

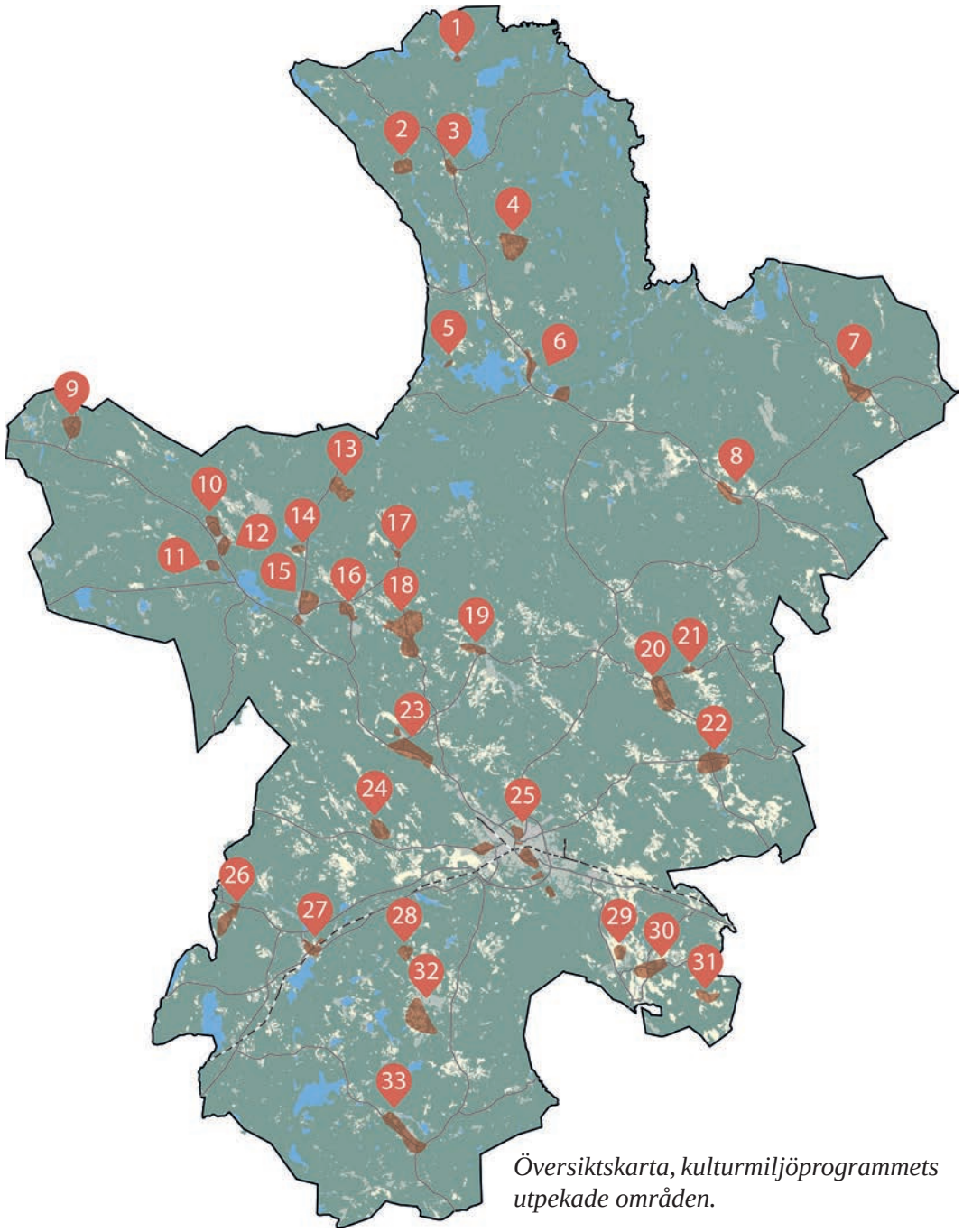
NYBRO
KOMMUN

KALMAR·LÄNS·MUSEUM

Kulturmiljöprogrammet omfattar 33 områden på olika platser i kommunen.

Länsstyrelsen i Kalmar län beviljade medel till arbetet och Kalmar läns museum anlitades för det praktiska genomförandet.

1. Skoga
2. Lindshult
3. Kråksmåla
4. Torshult, Torshultamåla
5. Uvafors
6. Alsterbro, Sandslätt
7. Rugstorp, Abbetorp
8. Bäckebo
9. Målerås
10. Gullaskruv bruksort
11. Barkeström
12. Hälleberga
13. Applaryd
14. Gullaskruv säteri
15. Orrefors
16. Flygsfors
17. Gadderås
18. Skedebäckshult
19. Flerohopp
20. Gunnabo
21. Duvetorp
22. Kristvallabrunn
23. Brånahult
24. Holmen, Göttorp
25. Nybro stad
26. Kopparfly
27. Örsjö
28. Ebbehult
29. Gårdsryd
30. S:t Sigfrid
31. Brändebo
32. Agebo
33. Alsjöholm

Översiktskarta, kulturmiljöprogrammets utpekade områden.

Läsanvisning

HUVUDOMRÅDE

Här lär du först känna kulturmiljön. Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

KÄRNOMRÅDE

Här får du en djupare beskrivning av områdets värden. Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

HISTORIK

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön. En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

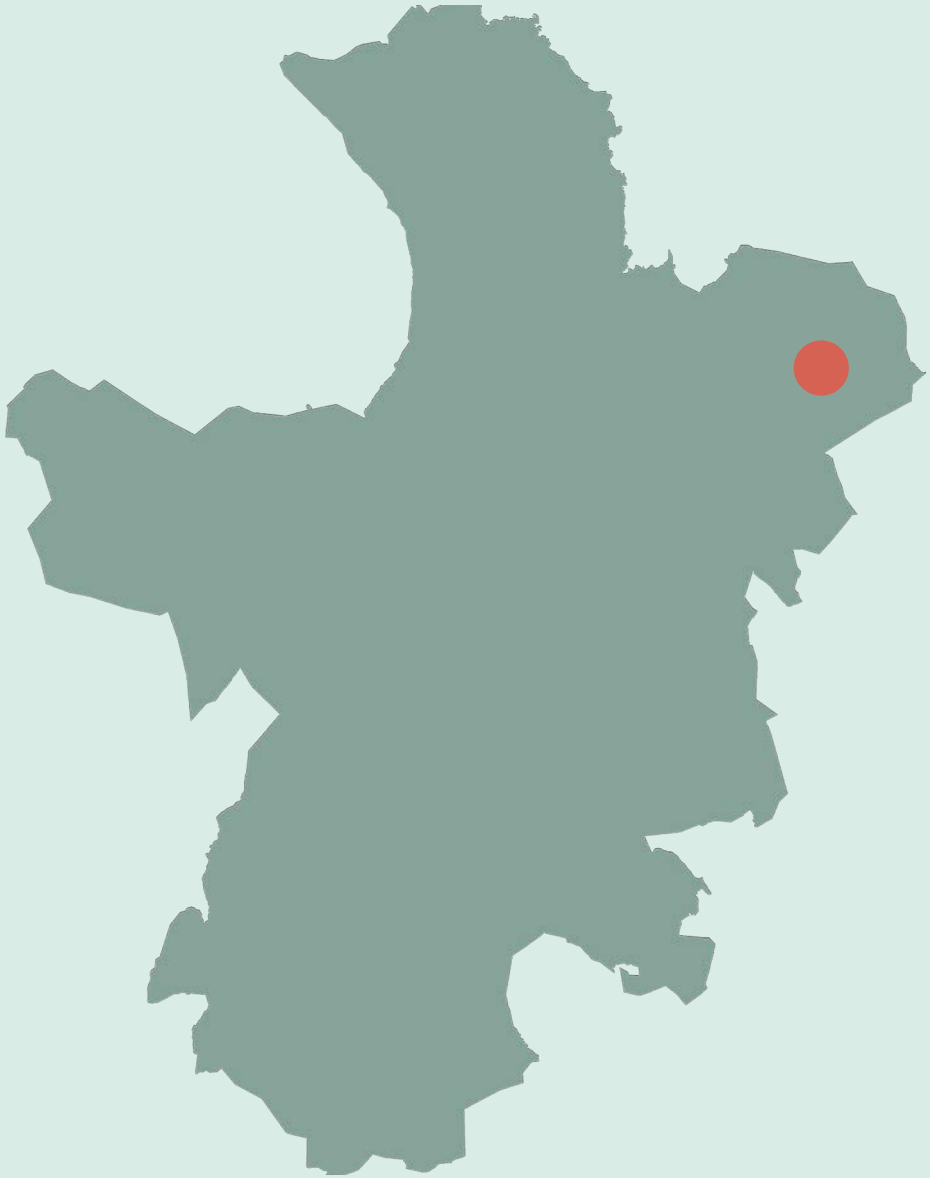
I FRAMTIDEN

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön kan bevaras och utvecklas.

I texten finns siffror inom parentes (1), de hjälper dig att hitta rätt i kartorna för huvud- och kärnområdet.

Bilder är tagna av Kalmar läns museum där inget annat anges.
Text: Susann Johannisson, Kalmar läns museum
Arkeologi: Helena Victor, Kalmar läns museum
Layout: Nybro kommun
Senaste revidering: 2024-12-12

Kulturmiljöerna i Nybro kommun är levande miljöer under ständig förändring. Därför finns det risk att utskriven eller tryckt kopia av kulturmiljöprogrammet inte är den senast uppdaterade versionen. På nybro.se finns den senaste versionen digitalt.

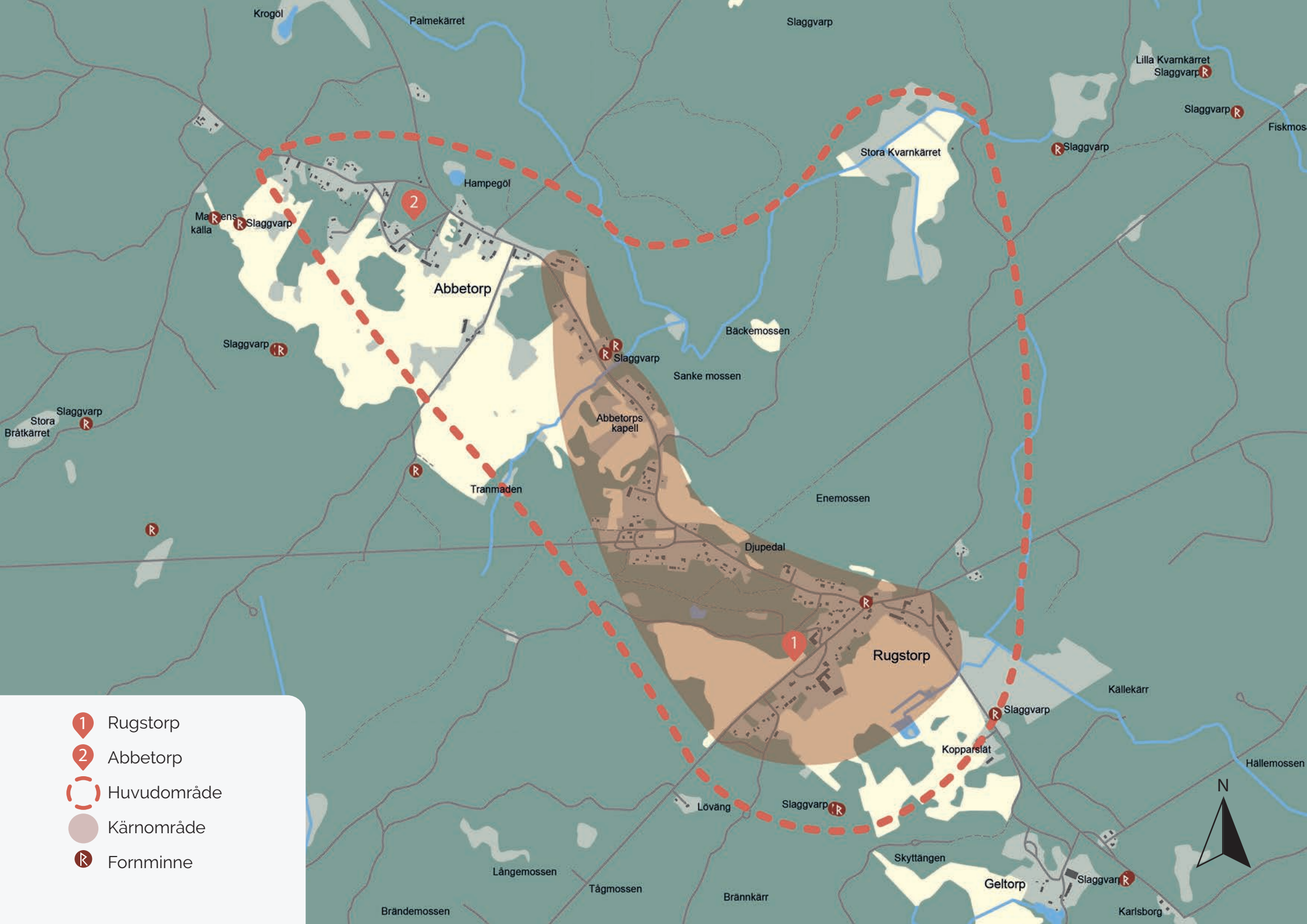

Rugstorp och Abbetorp är två grannbyar vid en vägkorsning mellan Bäckebo och Ålem i Nybro kommuns nordöstra hörn. Byarna präglas av alla de mötesplatser som uppstått till följd av läget och transportmöjligheter. Härifrån kom och verkade träsnidaren "Rugstorparn".

Huvudområde

Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

Krogöl
Palmekärret
Slaggvarp
Lilla Kvarnkärret
Slaggvarp
Slaggvarp
Fiskmos
Stora Kvarnkärret
Slaggvarp
Hampegöl
2
Slaggvarp
Abbetorp
Slaggvarp
Bäckemossen
Slaggvarp
Sanke mossen
Slaggvarp
Stora
Bråtkärret
Abbetorps
kapell
Tranmaden
Enemossen
Djupedal
1
Rugstorp
Källekärr
Slaggvarp
Kopparslåt
Hällemossen
Löväng
Slaggvarp
N
Skyttängen
Långemossen
Tågmossen
Brännkärr
Geltorp
Slaggvarp
Brändemossen
Karlsborg
1 Rugstorp
2 Abbetorp
Huvudområde
Kärnområde
Fornminne

Beskrivning av huvudområdet

Byarna Rugstorp (1) och Abbetorp (2) präglas dels av de mötesplatser som uppstod tack vare vägarna, en vägkorsning och en järnvägsstation, dels av ett jordbrukslandskap med gårdar och ekonomibyggnader. Vägkorsningen i Rugstorp är en liten knutpunkt med två affärsbyggnader från perioden sent 1800-tal till 1930-tal. I norra delen av Rugstorp finns järnvägsmiljön med Abbetorps station från 1900-talets början. I närheten finns rester av ett annat litet centrum, med café, telegrafstation, åkeri- och sågverksrörelse, biograf och fattigstuga.

Nästgårds finns skolmiljön, Abbetorps skola, med en bevarad skolbyggnad från 1919/1954. På gränsen mellan Rugstorp och Abbetorp finns ett välbevarat kapell/församlingshem från 1920-talet och gamla skolan.

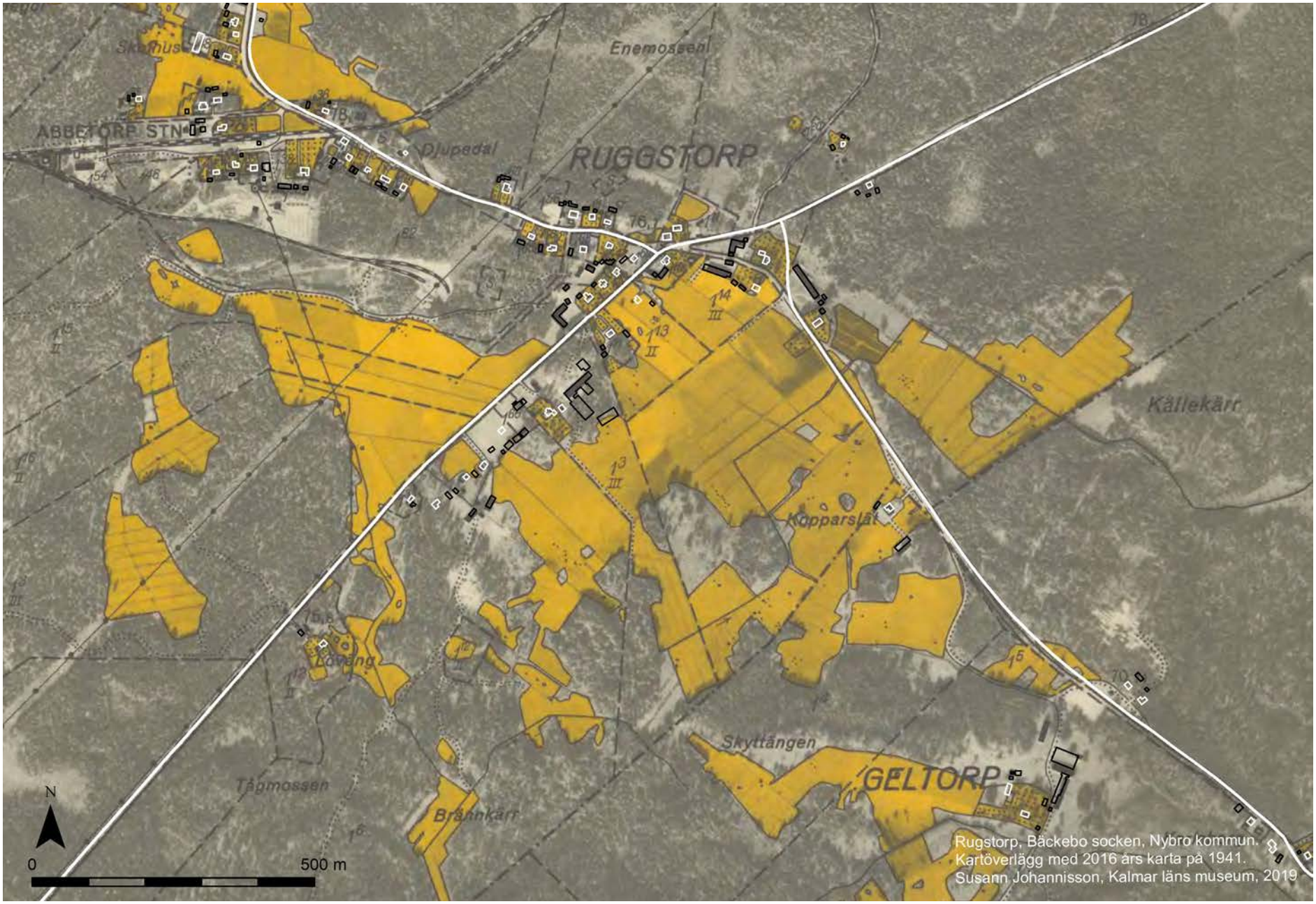
Alla dessa hus och platser är exempel på mötesplatser som haft betydelse och berört många människors liv. Idag finns nya mötesplatser, dels i Rugstorps lantgård med café, mejeri, uthyrningsverksamhet med mera, dels i den mötesplats som skapats i skolan av Abbetorp & Rugstorp intresseförening.

Även i Abbetorp fanns lanthandel förr i tiden. Denna har försvunnit, men det lilla magasinet finns kvar som ett minne mitt i byn.

Den gård som ligger i byns Rugstorps södra del är byns yngsta. Idag bedrivs olika verksamheter här så att nya mötesplatser bildats. En välkomstskylt välkomnar till lantcafé.

Kartan från 1940-talets början visar skolan och järnvägen till vänster samt byn Rugstorp, där de två affärerna vid vägkorsningen utgjorde ytterligare en mötesplats.

Flera exempel på kulturhistoriskt intressanta och bevarade byggnader finns. Förutom jordbruksbebyggelsen, järnvägsbyggnaderna, skolan, kapellet och de olika halvoffentliga byggnaderna också en linbasta och en liten ryggåsstuga.
I området finns också ett antal gårdar med karaktäristiska röda ekonomibyggnader och ett antal bevarade miljöer med småhusbebyggelse. Jordbruket i området är småskaligt där djurhållningen varit viktigare än odling av säd.

Traditionell ladugård och loge som hört till en gård i södra delen av Rugstorps by. Åkrar, ängsmark och gärdesgård är viktiga delar av odlingslandskapet.

Ett av de frånstyckade ställen som ligger på rad i byn Rugstorps södra del. Trädgården är traditionell, med grusgång från grind till entré, fruktträdgård och stenstolpar där staketet funnits. Handhuggna stenstolpar som staketstolpar runt är vanligt i området.

Fornlämningar

I området finns lämningar ända från stenålder i form av fynd av stenyxor och mejslar i flinta. Förekomster av slagg och slaggvarpar tyder på att tidig järnframställning utförts i området och bör höra samman med den omfattande tidiga järnframställningen i Bäckeboområdet.

I skogarna runt byarna finns många lämningar efter torp- eller backstugebebyggelse som visar något om på gångna tiders levnadsvillkor. I skogen norr om bykärnan i Rugstorp finns en tidigare kvarnplats. Inne i Rugstorp finns en lämning efter en väderkvarn. På gränsen mellan byarna Abbetorp och Rugstorp, ungefär fyra kilometer norr om Rugstorp, finns ett par äldre torpställen, Brånarna. Här finns både bevarade hus, bebyggelselämningar och delvis bevarat äldre odlingslandskap. Namnet anger att detta uppodlades genom bråning[1]. Brånebäcken som rinner här har också bidragit till att platsen blev attraktiv att bo och odla på. Maderna utmed bäcken gav gräs, hö, som förr i tiden kunde skördas direkt, utan odling.

Landskapet

Området präglas av öppen odlad mark kring bebyggelsen och typisk skogsbygd med våtmarker i form av mossar/kärr/madmarker och vattendrag. Det uppodlade landskapet ligger som stråk utmed vägarna och som gläntor i skogen. Bebyggelsen ligger där de bördigaste åkrarna finns, på höjder i ett småskaligt och omväxlande landskap, påverkat av inlandsisen och Högsta kustlinjen. Förutom Alsterån finns flera små bäckar samt ett antal gölar (Röd mosse, Isakärret, Lilla och Stora Bråtkärret, Grytgöl, Fiskmossen, Långemossen, Brändemossen, Bäckeemossen, Sankemossen, Tågmossen, Brännkärr, Loamossen, Enemossen, Starkärret, Klämmosse, Dalsmossen, Stora och Lilla Kvarnkärret, Palmekärret, Stenforsmossen, Tranmaden, Tranmadsgöl, Norra och Södra Klasgöl, Krogöl, Hampegöl, Toppersgöl, Lommegöl). Våtmarkerna och deras namn visar på deras stora ekonomiska betydelse[2] i bondesamhället, då de nyttjades framför allt till höslåtter. Det finns utdikade våtmarker, som är tidstypisk för Smålands inland under en period från slutet av 1800-talet till början av 1900-talet då befolkningen hade behov av att utöka den odlade marken för att kunna försörja familjerna.

Att fisket i Alsterån har varit viktigt historiskt märks än idag genom att byarna Abbetorp och Rugstorp har ägoskiften vid vattendraget, även fast byarna inte gränsade till ån. Det är fem kilometer mellan Abbetorp och denna plats utmed Alsterån.

---

1 Ordet bråna kan vara ett dialektalt ord som visar att platsen bränts. Det är troligen liktydigt med svedjebränning, som innebär att man förr brände stubbar i skogen för att få ett nytt område att odla på. Efter några år kunde dessa platser antingen återgå till att bli skog, eller som här, bli en ny plats att bo och odla.

2 Mängden hö hade betydelse för hur mycket stallad boskap man kunde föda under vintrarna, vilket påverkade bondens ekonomi.

Odlingslandskapet på gränsen mellan Rugstorp och Abbetorp är småskaligt, med odlade åkrar, ängar, impediment med träd, stenmurar och grindstolpar i sten.

Odlingslandskapet med öppna, platta åkrar söder om gamla bykärnan i Rugstorp står i stor kontrast till de mer steniga markerna norrut. Landskapet har påverkats av inlandsisen och att Högsta kustlinjen går här.

Kärnområde

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet

Stationsmiljö, litet lantligt affärscentra, skolmiljöer och kapell/församlingshem gör Rugstorp-Abbetorp till en tydlig mötesplats från perioden sent 1800-tal till 1930-tal. De äldre vägsträckningarna och element som hör vägmiljöerna till bidrar till karaktären. Området är också ett tydligt jordbrukslandskap med många bevarade gårdar och ekonomibyggnader. Träsnidaren "Rugstorparns" bostadshus har ett särskilt kulturhistoriskt intresse.

Skog

Möten

Bondens landskap

Symbolerna hänvisar till den kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.
I Rugstorp - Abbetorp finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna skog, möten och bondens landskap.

Bäckemossen
Slaggvarp
Sanke mossen
Abbetorps kapell
Enemossen
Djupedal
Rugstorp
Kopparslät
Löväng
Slaggvarp
Numrering av objekt
Huvudområde
Kärnområde
Fornminne
N

3 vägkorsning och "Rugstorpastenen"
4 järnvägsstation
5 Stationscentrum
6 skolmiljö
7 kapell/församlingshem
8 Rugstorps lantgård
9 stationshus
10 uthus
11 telegrafstation
12 Café
13 Åkeri/biograf
14 stinsbostad
15 affär
16 Fattigstuga (ombyggd)
17 bostadshus
18 Fattigstugans tidigare läge
19 äldre affärsbyggnad
20 fryshus
21 affär
22 bostadshus
23 Gamla bykärnan Rugstorp
24 Yngre bykärnan Rugstorp
25 gård
26 linbasta
27 Rugstorparns hus
28 Heddastugan
29 mangårdsbyggnad
30 timrad bod
31 ladugård
32 ladugård
33 ladugård

Mötesplatserna

Stationsmiljön

Stationsmiljön (4) ligger formellt inom Rugstorps bys ägor, men är döpt till Abbetorps station. Stationsmiljön är i stort mycket välbevarad, med både stationshus (9) i tidstypisk stil från början av 1900-talet och en tillhörande charmig uthusbyggnad (10) med många dörrar. Dess funktion var utedass för resenärerna samt förvaring. Till miljön hör också trädgård med en källarbyggnad. Perrongen i sten finns kvar, men spåren är upprivna. Stationshuset har förändrats en del genom modern färgsättning och tak av svarta betongpannor istället för det smäckrare plåttak som var den ursprungliga taktäckningen, jämför med äldre bilder i kapitlet historik.

Stationshus, uthus och järnvägsmiljön idag.

I stationens närhet finns flera olika bostadshus. Dels precis norr om stationen, dels söder om på rad utmed vägen, dels sydöst om stationsområdet utmed landsvägen. På södra sidan ligger bland annat en liten stuga som var stinsbostad (14). Flera bostadshus här är villor i det moderna stationssamhället, vissa med särskilda halvoffentliga funktioner. Exempel på detta är de hus som tidigare inrymde telegrafstation (11), café (12), åkerirörelse med biograf (13) och affär (15). Till denna miljö hör även järnvägsbanken, ett bevarat äldre bostadshus (17) samt en tidigare fattigstuga (16). Fattigstugan är ombyggd till ett modernt bostadshus men förstärker att platsen var ett centrum i bygden. Dess ursprungliga läge är markerat öster om vägen (18).

Husen i området är små trähus av villakaraktär av 1910–20-talstyp med träpanel i ljus färgsättning. Några enstaka reveterade fasader finns också. Några av dessa hus är bevarade i sin stil medan flera är ombyggda. Husen ligger mitt på tomterna med omgärdade tomter (staket, häck), grindar och grindstolpar, grusgångar och fruktträdgårdar.

Tidigare fanns en liten affär i detta hus.

I området kring stationen finns flera exempel på hus av villakaraktär som hade halvoffentlig karaktär och funktion. Detta hus inrymde café och tegelhuset bakom telegrafstation.

Det tidigare fattighuset, som flyttades till denna plats.

Ett av de större husen i området är idag välbevarat. Ägaren bedrev sågverksrörelse och åkeri. I uthuset fanns biograf under en period.

Ett välbevarat bostadshus från slutet av 1800-talet. Troligen byggdes det på egen avstyckad tomt som ”lägenhetsbebyggelse”.

Vägkorsningen

Vägkorsningen (3) i Rugstorps by ger tack vare två tidigare affärshus karaktär av ett litet, lantligt centrum och tidigare mötesplats. Den äldre affärsbyggnaden (19), från 1888, har karaktär av ett äldre litet ombyggt, utbyggt, torp. En tidigare verkstadsbyggnad och uthus[3] hör till denna miljö, liksom ett tidstypiskt fryshus från 1940-talet (20). Fryshus låg ofta, som här, i anslutning till en affärsrörelse. Dessa hus fick dock ganska kort användningsperiod, eftersom de flesta hem från 1950-talet och framåt fick egna frysar. Fryshusen är idag kulturhistoriskt viktiga som pusselbitar i 1900-talets livsmedelshistoria.

Det andra affärshuset (21), norr om korsningen, har mer karaktär av att det byggts för sitt ändamål, enligt uppgift 1935. Det är för trakten högrest, med sina två fulla våningar. Den tydliga dörren in till affären på husets framsida och de tre skyltfönstren skvallrar också om husets ursprungliga funktion. Huset är reveterat och har en mer stadsmässig karaktär. I samma miljö finns ett bostadshus (22) av typen mangårdsbyggnad från cirka 1900. Detta har liggande smal träpanel, ljus färgsättning, lätt tak med taktassar och symmetri, med frontespis. Vägkorsningen har varit mötesplats under lång tid. Här ligger även ”Rugstorpastenen”, som markerar en äldre samlingsplats. Enligt en sägen så hamnade stenen här när en jätte i Långemåla inte stod ut med ljudet från kyrkklockorna i Ryssby. Jätten tog stenen och kastade den mot Ryssby, men den nådde inte ända fram. Norr om korsningen finns en plats där det tidigare stod en väderkvarn.

Den äldre affären på södra sidan om Rugstorps vägkorsning. Detta var en livlig plats med både ”diversehandel”, café, bensinstation och verkstad.

Carlbjörks affär från mitten av 1930-talet är välbevarad.

3 En del av uthuset ligger på samma plats som uthuset på 1890 års karta, så denna del skulle kunna vara äldre än 1890.

Kartan visar vägkorsningen med en affär söder om vägen och en annan på vägens norra sida, på den avstyckade tomten som kallades Blomsterkulla.

Fryshuset innehöll olika frysfack som invånarna kunde hyra, är tidstypisk för efterkrigstiden.

Rugstorpastenen ligger i backen bakom vägkorsningen.

Skola och kapell

Skolan och kapellet/församlingshemmet är mötesplatser från 1900-talet. Skolan ligger i Rugstorps by och kapellet i Abbetorp. Skolbyggnaden har två huskroppar från 1919 och 1954, båda tidstypiska för sin tid. Till karaktärsdragen hör reveterade fasader, stora fönster och en öppen skolgård. Till skolmiljön (6) hör också en bevarad lärarbostad samtida med skolan (1919), med tillhörande trädgård. Det är tydligt att huset var något annat än ett vanligt bostadshus, eftersom det har två dörrar. De ledde till två separata lägenheter, en nere och en uppe. Den ena hörde till folkskolläraren och den andra småskollärarinnan.

Skolan från 1919, med tillbyggnad från 1950-talet.

Lärarbostaden.

Abbetorps kapell (7), eller församlingshem är en typisk byggnad för 1900-talets början, med brutet tak, smårutiga fönster i nationalromantisk stil, större rundbågade fönster i salen och ljusmålad liggande och stående smal panel. Den är välbevarad och bör ses som särskilt kulturhistoriskt värdefull. Huset ligger utmed vägen på en grusås som tydligt utgör en höjd i landskapet. Väster om åsen breder ett mer låglänt odlingslandskap ut sig.

Kapellet ligger på åsen utmed gamla vägen.

Kapellet, kallat församlingshemmet, är mycket välbevarad och särskilt kulturhistoriskt värdefull.

Jordbrukets byggnader

Gamla bykärnan i Rugstorp

Den gamla bykärnan (23) i Rugstorp ligger tydligt på höjden av en långsmal grusås. Tre gårdar ligger här, varav två i det gamla byläget på norra sidan om vägen. Vid dessa gårdar bildar de gamla vägarna en äldre vägkorsning. Kartmaterial visar att de två gårdarna som ligger här norr om vägen ligger på samma platser åtminstone sedan 1850-talet, men sannolikt sedan mycket längre. Husen som finns idag är en blandning av jordbruksbyggnader och bostadshus från olika tider, men främst från perioden 1860–1950. Flera hus utmärker sig av att vara ålderdomliga och välbevarade, som en parstuga (29), en timrad bod (30), ett undantagshus och äldre ladugårdar (31, 32, 33). Alla hus här är trähus målade med falu rödfärg. Uthus och ladugårdar är byggda i traditionell stil i skiftesverk och/eller skiftesverk och stolpverkskonstruktion. Genom smala huskroppar, spetsiga takvinklar och faluröd träpanel smälter de olika ekonomibyggnaderna in i miljön, som upplevs som traditionell och sammanhållen. Den äldre slingrande vägen bidrar till miljöns karaktär.

Dessa två jordbruksbyggnader tillhör gamla bykärnans äldsta.

Bostadshus i Rugstorps gamla bykärna, som ersatt äldre bostadshus på samma plats. I gårdsmiljöerna finns också välbevarade och kulturhistoriskt intressanta exempel på bodar, undantagshus och brygghus.

En timrad bod med dubbeldörr och enkupigt tegeltak.

Utmed vägsträckningen i gamla bykärnan finns flera gårdar och ekonomibyggnader från perioden 1890-tal till 1920-talet. Vissa används fortfarande till djurhållning.

Yngre bykärnan i Rugstorp

Den yngre bykärnan (24) i Rugstorp ligger sydväst om vägkorsningen (3) med affärerna. Denna del av byn är ett så kallat utskiftat läge som tillkom i samband med laga skifte, då gårdsbebyggelsen och markerna samlades, kring år 1852. Till de äldsta husen hör en mangårdsbyggnad och en del av en äldre loge. Från cirka 1890 finns även två mangårdsbyggnader och en stenkällare. Från tiden efter 1893 finns en bevarad ladugård samt ett undantagshus/brygghus.

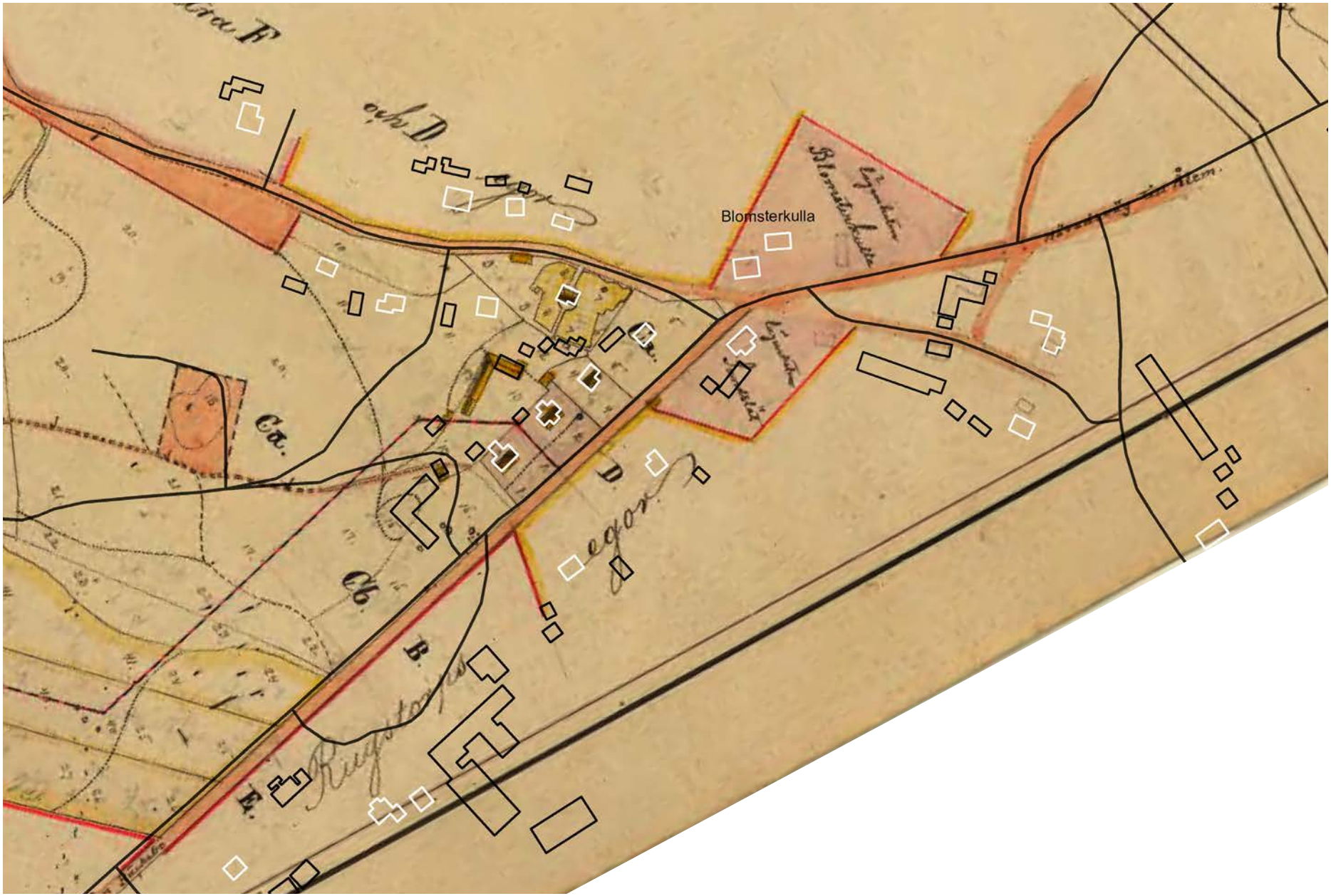
De mangårdsbyggnader som finns här idag är ombyggda och har karaktär av villor på villatomter utmed landsvägen. De är dock mangårdsbyggnader till de tre gårdar som etablerades här i slutet av 1800-talet. Husens form, faluröda färgskala, röda tegeltak och trädgårdar med äldre strukturer som grusgångar och staket runt tomten hör till de äldre dragen. De uthus och sidobyggnader som finns är träbyggnader med faluröd färgskala, som har stor betydelse för upplevelsen och förståelsen av den gamla miljön. Den sydligaste av de tre gårdarna har den tydligaste karaktären av jordbruksbebyggelse. Till den hör en ladugården skiftesverk från cirka 1920, en stenkällare och några mindre faluröda uthus.

Den södra av de tre gårdarna i yngre byläget i byn Rugstorp är den mest välbevarade vad gäller jordbruksbyggnader. Ladugården kan vara från cirka 1930. Stenkällaren är sannolikt äldre än 1890-talet.

Denna loge är en del av en äldre log-och ladugårdsbyggnad från en av gårdarna i det västliga gamla byläget i Rugstorp. Denna syns på kartöverlägg nedan, från 1893.

Kartan visar dagens uthus som svarta fyrkanter och dagens bostadshus som vita, på en karta från 1893. Det är byn Rugstorps västliga äldre bebyggelseläge som ritats ut på denna karta. Gårdens bostadshus och del av loge finns kvar, liksom tre bostadshus utmed vägen samt en stenkällare.

På rad utmed landsvägen ligger flera äldre mangårdsbyggnader som byggts om till modernare villor.

Äldre uthus som finns kvar i det västra byläget i centrala Rugstorp.

En av de äldre mangårdsbyggnaderna som moderniserats och byggts om under 1900-talets slut utmed byvägen i Rugstorps västra byläge.

Huvudgården i Abbetorp

I sydöstra delen av Abbetorps by finns en välbevarad traditionell gård (25). Gården var den största i Abbetorp och kallades ”Huvudgården”. Gården har legat på samma plats i alla fall sedan början av 1800-talet. Under en period ägdes gården av en virkeshandlare.

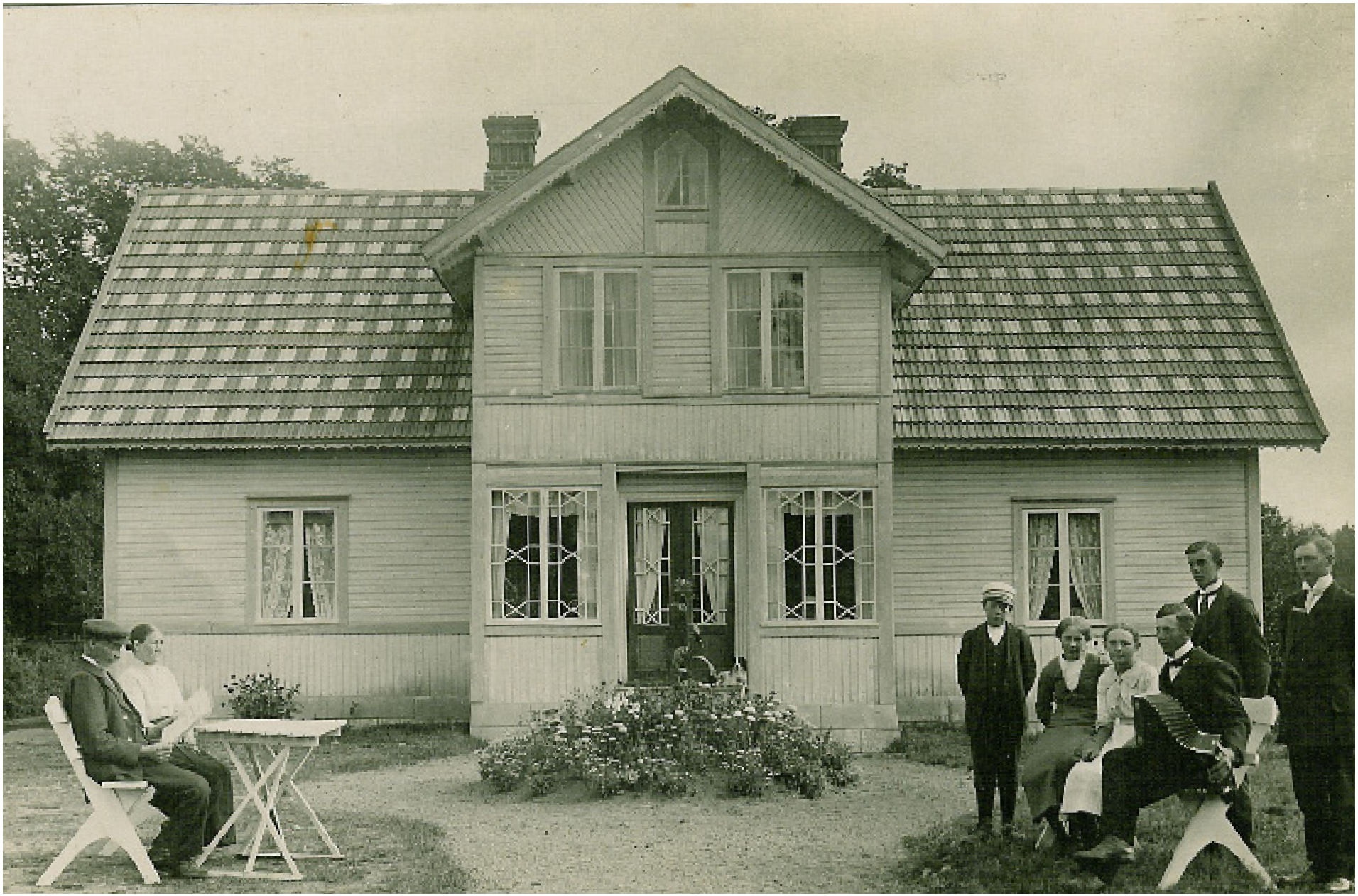
Ekonomibyggnaderna ligger på båda sidor om ladugårdsplanen, med mangårdsbyggnaden i fonden. Uppställningen kallas en Götisk gård[4]. Alla hus är i princip mycket välbevarade i sin respektive stil. Ekonomibyggnaderna är faluröda och delvis byggda i skiftesverk. Bostadshuse är ovanligt i trakten. Ett pampigt hus med många fönster och veranda med frontespis. Stilen är från sekelskiftet 1900-tal, med viss snickarglädje och smal, hyvlad, ljusmålad panel, stående och liggande. Till miljön hör också en allé som leder upp till gården från söder. Sammantaget har gården högt kulturhistoriskt värde.

”Huvudgården” i sydöstra Abbetorp.

4 Den götiska gårdstypen har en mangårdstomt omgärdad med staket, mur eller häck - och tydligt avskild från fägården. Ekonomibyggnaderna ramar in fägårdsplanen. Mangårdsbyggnaden har ofta en eller flera fristående flygelbyggnader på sidan.

”Huvudgården” i sydöstra Abbetorp. Bilden från när huset är nybyggt visar att det har en tidstypisk, vacker, smal, ljusmålad panel, både liggande, stående och på tvären samt ett ovanligt tak där tegelpannor i olika färg lagts i ett mönster. Foto från Niclas Malmdahl.

Annan kulturhistorisk bebyggelse

Vid skolmiljön finns en gård som i sin helhet är traditionell och välbevarad med äldre hus. Mangårdsbyggnaden kan vara från 1880 och bär drag av en väl genomförd renovering vid 1900-talets mitt. Den har en timrad sidobyggnad och ekonomibyggnad från tidigt 1900-tal.

Vid vägen mellan skolmiljön och kapellet finns en välbevarad linbasta (26) med bevarad rökugn. I linbastan torkades lin. Den representerar en period i Sveriges historia då det på landsbygden tillverkades egna tyger och kläder av lin innan man började importera bomull. Linet odlades på åkern och bearbetades i många steg innan det blev färdigt linnetyg. Ett av stegen var torkningen, som kunde göras i en linbasta. Husets ålder är inte bekräftad, men andra halvan av 1800-talet är troligt. Hustypen representerar också kvinnorna i bondesamhället eftersom kvinnorna hade stor del i gårdarnas linneproduktion.

Den välbevarade linbastan (26), med bevarad rökugn.

Gården vid skolmiljön.

Kring den yngre bykärnan (24) i Rugstorp ligger bostadshus, lite som årsringar, utmed de båda vägarna västerut mot Abbetorp och söderut mot Nybro. Dessa ger en karaktär av liten tätort. Förutom de tre ombyggda mangårdsbyggnaderna är bostadshusen villor i olika stil och karaktär från perioden 1910–40-talet samt ett antal småstugor.

Bilderna visar olika exempel på bostadshus som ligger utmed vägen mellan Rugstorp och Abbetorp.

Småstugorna har den lilla skalan som gemensam nämnare. De byggdes på avstyckade tomter i början av 1900-talet fram till 1930-talet. De minsta är ofta de äldsta. De ligger ofta mitt på ganska stora tomter. Uthus eller till och med en tidigare liten ladugård där ägaren hade smådjur och verkstad är kulturhistoriskt viktiga delar av dessa miljöer. Stugorna kan vara så kallad lägenhetsbebyggelse, det vill säga små hus på frånstyckade tomter[5]. Strukturen är samma som i bondgårdarnas trädgårdar, med staket runt tomten, grindar, grusgångar och fruktträd. Särskilt grindarna ägnats stor omsorg. Flera av dessa nytillverkades någon gång en bra bit in på 1900-talet, så sent som på 1950-talet. Många gånger finns grönsaksland och fruktträd kvar. Det är typiskt med sådan småhusbebyggelse utmed historiskt vältrafikerade vägar, som här. En del av dem som byggde och bodde i dessa kan ha haft något hantverk som huvud- eller bisyssla. Dessa småhus har generellt genomgått ganska stora förändringar, men läget och skalan förmedlar ändå typen.

Bilderna visar exempel på småhusbebyggelse som ligger utmed vägen mellan Rugstorp och Abbetorp.

5 De är alltså inte i juridisk mening ”torp” – vilket innebar att man inte äger huset utan bara bor där så länge man kan betala hyra i form av dagsverken till någon gård.

Träsnidaren ”Rugstorparns” villa (27) är exempel på hur hantverket kunde få större betydelse än jordbruket. Dock är hans villa inte en ”hantverkssuga” utan en modern villa av 1910-talsstil. ”Rugstorparn” byggde själv sin villa mitt i byn i mitten av 1930-talet. Även en särskilt anlagd trädgård med buskar, grusgångar och damm, samt ett uthus, hör till miljön. Villan är tillsammans med uthus och trädgård mycket välbevarad i sitt ursprungliga utseende.

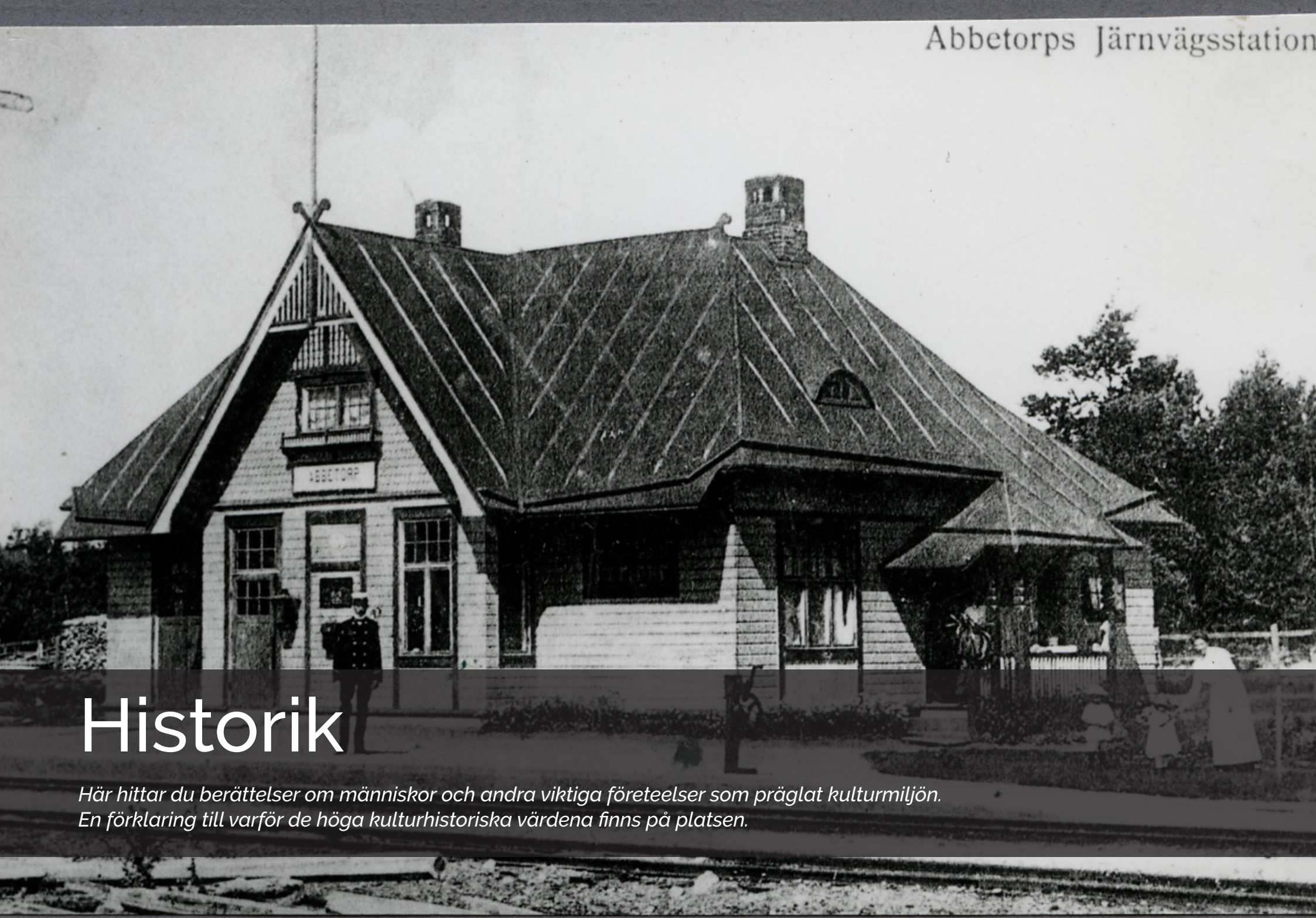
Utmed vägen mellan Abbetorp och Rugstorp finns en ovanligt välbevarad liten stuga av 1700-tals eller tidig 1800-talskaraktär. ”Heddastugan” (28) är en timrad ryggåsstuga med åstak. Den beboddes fram till 1915, kan ha varit ”backstuga” på ofri grund, eller frånstyckad så kallade ”lägenhetsbebyggelse”. Stugan ägs av hembygdsföreningen och är en kulturhistoriskt viktig byggnad från förr, som berättar om gångna tiders levnadsvillkor.

Träsnidaren Rugstorparns villa.

”Heddastugan”.

Historik

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Läget och de landskapliga förutsättningarna

Landskapet är präglat av Högsta kustlinjen, med magra sandiga svallade marker sydväst om den ås som går genom området, och steniga magra marker nordost om åsen. Vid Rugstorps gamla bykärna och vid kapellet är det tydligt hur vägen går på höjden, med låglänta marker med mader (kärrtorv) nedanför. Området är en skogsrik men sjöfattig bygd, präglad kulturellt i hög grad av Alsterån, som går nordväst om byn Abbetorp. Fisket i ån var tidigt så betydelsefullt att bönderna i byn när markerna skiftades fick en bit mark utmed vattendraget, även fast byn inte gränsade till ån. Utmed åar, sjöar och vattendrag breder våtmarker, mader, ut sig. De hade stor betydelse historiskt då de tidigt användas för slåtter. Här kunde man slå gräs som torkades och användes till foder för djuren under vintrarna. Madslåtter kan ha haft ekonomisk betydelse i byns tidiga historia.

I slutet av 1800-talet byggdes små stugor längs trafikerade huvudvägar. I dessa bodde de fattigare som inte hade egen gård. De kunde försörja sig med olika yrken, antingen som jordbruksarbetare med mer eller mindre tillfälliga jobb, som industriarbetare på någon av traktens sågverk eller som hantverkare. Att hantverkare fick bedriva näringsverksamhet utanför städerna blev verklighet tack vare införandet av näringsfrihet som fick lättade regler 1846. När näringsfrihet infördes till fullo 1864 började också många andra företag att starta, som glasbruk och sågverk. Detta i sin tur gav fler arbetstillfällen, utanför det traditionella jordbruket. Stugorna kunde vara så kallad lägenhetsbebyggelse på små avstyckade tomter, de kunde också vara backstugor på ofri grund eller torp. I byn har funnits flera båtsmanstorp, men dessa är idag borta.

Kartan visar hur vägen förbi Abbetorp och Rugstorp går på en sandig ås (grön) från senaste istiden. Karta från SGU.

Medeltiden och socknen

Både Abbetorp (stavat Abbatorp) och Rugstorp nämns första gången i arkivmaterial rörande Småland 1539. Det finns då ett kronohemman i både Abbetorp och Rugstorp. Detta betyder att den uppodlade jorden var lagom att försörja en bondgård. Bonden betalade skatt till kronan, som var den formelle ägaren till byarna och gårdarna. I Abbetorp står också redan nu att det fanns ett kronofiske samt en kronoutgård. Fisket hänvisar troligen till den fiskerätt som man alltså redan då hade uppe vid Alsterån, på ett litet jordstycke som inte låg inom byn eller ens angränsade till den. Utjorden kan mycket väl betyda den uppodlade mark som kom att kallas Brånarna, norr om bykärnan, se karta från 1852. Det skulle också kunna vara Flathult, som är ett torpläge norr om byn.

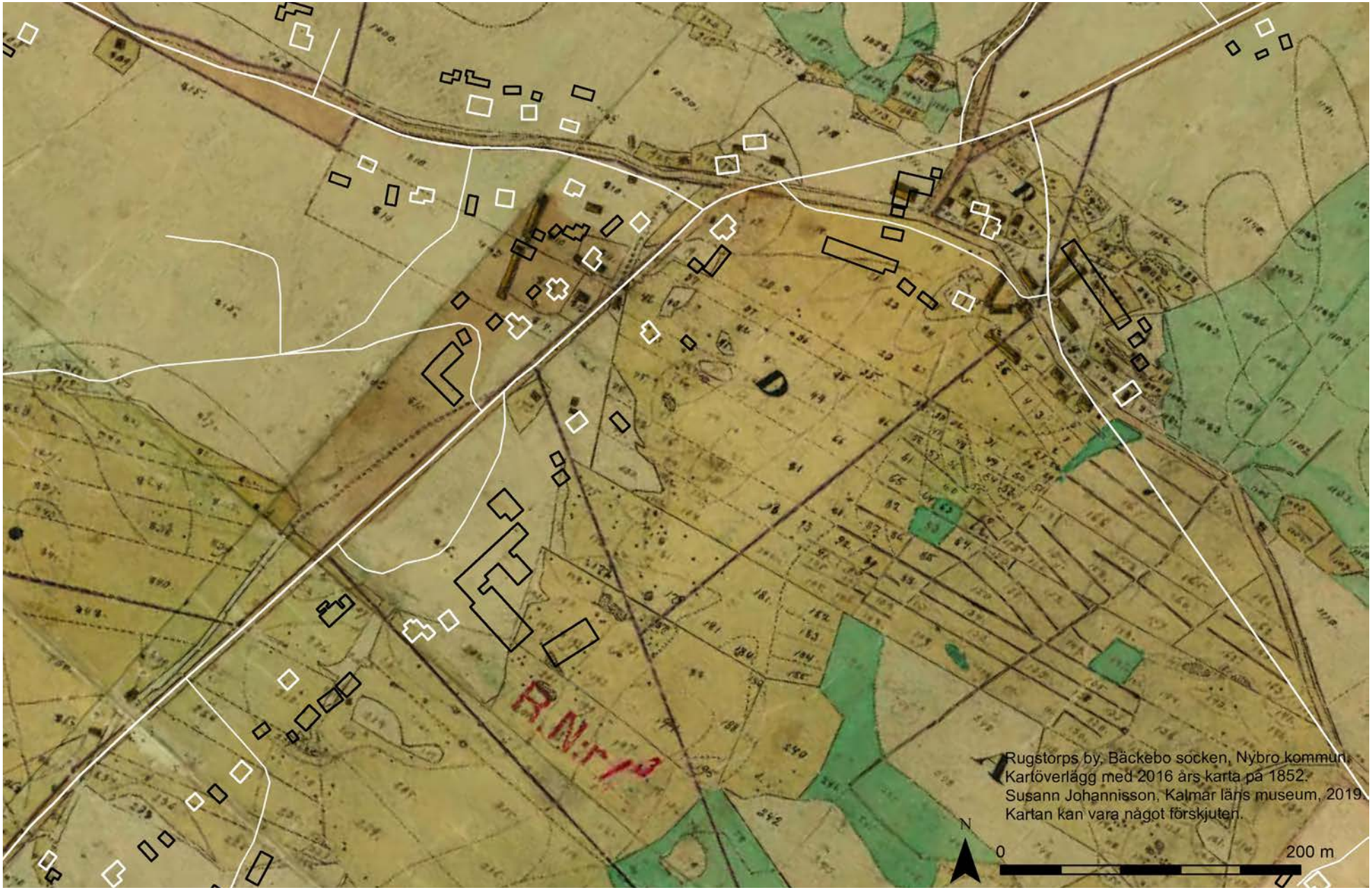
År 1733 bröts Bäckebo ut ur Åby församling och 1740 blev Bäckebo egen jordebokssocken. Området ligger i Norra möre härad, i Kalmar län. De indelta soldaterna tillhörde livkompaniet i Kalmar regemente samt båtsmän i Smålands båtsmanskompani. Vid kommunreformen 1862 övergick socknens ansvar för de kyrkliga frågorna till Bäckebo församling och för de borgerliga frågorna till Bäckebo landskommun. 1878 överfördes byarna Abbetorp och Rugstorp till Bäckebo socken från Ryssby socken. Bäckebo landskommun inkorporerades 1952 i Alsterbro landskommun och uppgick senare 1969 i Nybro stad, från 1971 Nybro kommun.

Den gamla byn Rugstorp

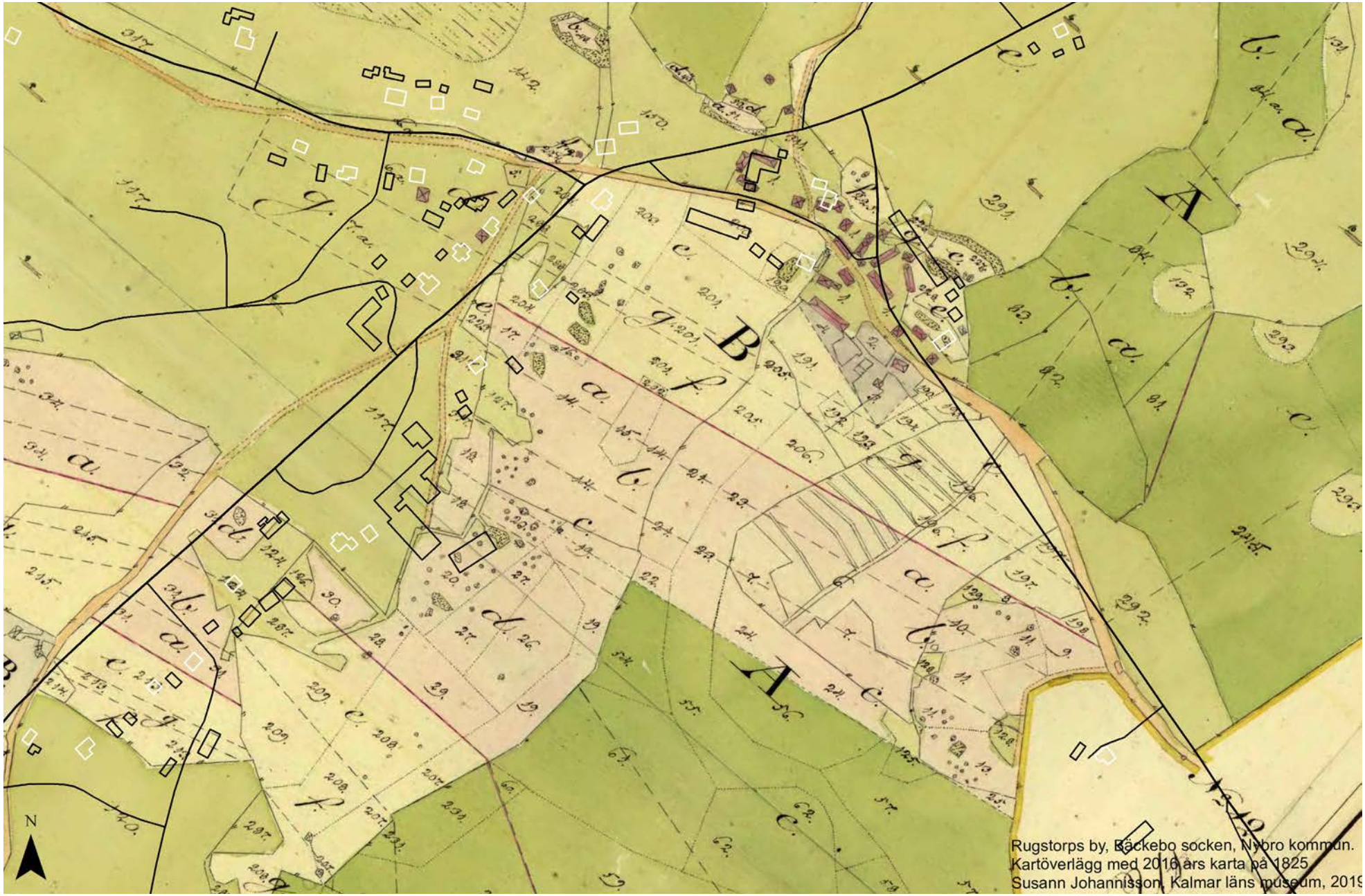
Kring år 1825 genomfördes storskifte i byn kring och laga skifte 1852. Skiftena påverkade byns struktur när jordarna samlades i mer sammanhållna enheter och flera gårdar flyttades ut från den gamla byn (23). Ett nytt bebyggelseläge (24) bildades väster om gamla bykärnan. Markindelningen efter laga skifte består till stora delar än idag. År 1890 och 1893 genomfördes hemmansklyvningar i Rugstorp. Det innebar att ägor delades upp och skiftades ytterligare. Det är nu som mötesplatsen kring vägkorsningen (3) bildas. Troligen är det också nu som flera nya hus byggs i Rugstorps västra byläge. Över huvud taget nybyggs eller flyttas hus efter skiftet 1852, så att inga av de gamla husen finns kvar i samma läge 40 år senare (jämför kartor 1852 och 1890/1893). Ett av bostadshusen i det västra gårdsläget har årtalet 1888 inristat i skorstenen. Bara enstaka backstugor eller annan enklare bebyggelse fanns då utmed vägnätet utanför bykärnan. Efter 1852 bildades ytterligare ett nytt gårdsläge i södra delen av byn. Släktingar till de som hade jordbruk i gamla byn flyttade ut och bröt ny mark. Samma släkt har bedrivit jordbruk i Rugstorp sedan 1818[6].

Den lilla ryggåsstuga som idag kallas Heddastugan (28) ska ha flyttats till sin nuvarande plats cirka år 1874. Hedvig Fredrika Jonsdotter som gett stugan dess namn bodde här fram till 1915. Idag ägs den av Bäckebo sockens hembygdsförening.

6 År 2020 innebär detta sex generationer.

Kartan från 1852 visar att ett nytt gårdsläge tillkommit väster om det första. Kartöverlägg med dagens hus och vägar ovanpå den gamla kartan.

Kartan från 1825 visar det äldsta byläget i östra delen av byn Rugstorp. Dagens vägar har rätats något, men går i stort sett som de gamla sträckningarna. Åkrarna ligger söder om byn. Dagens hus (vita och svarta) ligger ovanpå den gamla kartan.

Vägkorsningen i Rugstorp

Hit till vägkorsningen i Rugstorp, på vägens södra sida, byggdes eller flyttade ett hus som blev affär cirka 1888 (19). Affären benämnde diverseaffär. I lokalen fanns också café under en period, och på gården bensinstation. Uthusen används som reparationsverkstad. Husen låg på en tomt som styckades av i slutet av 1800-talet, med namnet Sandslät. Rörelsen var i drift in på 1970-talet. Även på vägens norra sida fanns en affär (21) på en avstyckad tomt, kallad Blomsterkulla. Även denna ska ha uppförts samtidigt med den första, kring 1888. Båda affärstomterna såldes av från jordbruksfastigheten av nuvarande ägare till gårdar i Rugstorps farfars morfar, i maj respektive november 1887. Dessa första affärshusen ersattes dock av dels ett bostadshus av typen salsbyggnad från tidigt 1900-tal och dels ett större affärshus som byggdes 1935, Carlbjörks affär. Denna rörelse var i drift ungefär 50 år innan den upphörde på 1980-talet. Bakom affären låg under någon period ett karamellkokeri och i slutet av 1800-talet fanns en gemensam väderkvarn väster om affärstomten. Det går än idag att föreställa sig att vägkorsningen (3) här en gång var en livlig mötesplats på vägen mellan kusten och inlandet. Än idag finns en busshållplats här som markerar vägkorsningen som mötesplats.

Kapell, församlingshem och skola

På 1920-talet bildades en förening som samlade in pengar och byggde Abbetorps kapell (7) år 1928. Kapellet byggdes som en kyrkolokal för gudstjänster inom Svenska kyrkan. Lokalen kom att kallas församlingshemmet. Föreningens verksamhet var fokuserad på att ”engagera sig i att höja befolkningens, särskilt ungdomens, intresse i religiöst, sedligt och allmänbildande hänseende”. Platsen på åsen hade redan tidigare varit mötesplats eftersom gamla skolan låg mitt emot.

På 1910-talet ansågs tydligen den gamla skolan för liten eller otidsenlig, eftersom man började planera för ett skolbygge mitt under första världskriget. År 1919 när kriget slutar kanske man såg som en milstolpe och en början på ”den nya tiden”. Byn tog också ansvar för att lärarna fick modern bostad.

Stationsområdet

När järnvägen kom till bygden kring sekelskiftet 1900 kunde de sandrika åsarna och grustagen nyttjas till att bygga de nya banvallarna genom landskapet. På så sätt utnyttjades naturresurserna på plats, men landskapet formades om. Platsen där stationen (9) anlades låg på byn Rugstorps utmark, nära gränsen till grannbyn Abbetorp. Skifteskartan från 1825 visar att det då inte fanns någon bebyggelse här, förutom någon enstaka liten backstuga utmed vägen. Järnvägssträckan gick mellan Mönsterås och Alsterbro. Stationen döptes till Abbetorp. Efter att järnvägen anlagts och stationen invigts år 1905 växte ett litet samhälle fram, främst vid vägkorsningen sydöst om stationsområdet. I stationshuset inrättades även postkontor. I villorna som byggdes startade olika verksamheter av halvoffentlig karaktär, som affär, café med försäkringskassa och bibliotek, telegrafstation, åkerirörelse och till och med en biogaf.

Redan innan staten köpte järnvägen begärde bolaget tre gånger, med början 1926, att få lägga ner trafiken mellan Sandbäckshult och Fagerhult men det beviljades inte. Ekonomin hade varit vikande under lång tid och till slut fattades beslut om nedläggning. Den 1 september 1959 lades persontrafiken på bandelen Sandbäckshult–Fagerhult ned. Den 26 maj 1963 lades godstrafiken ner mellan Sandbäckshult–Fagerhult och därefter revs rälsen upp.

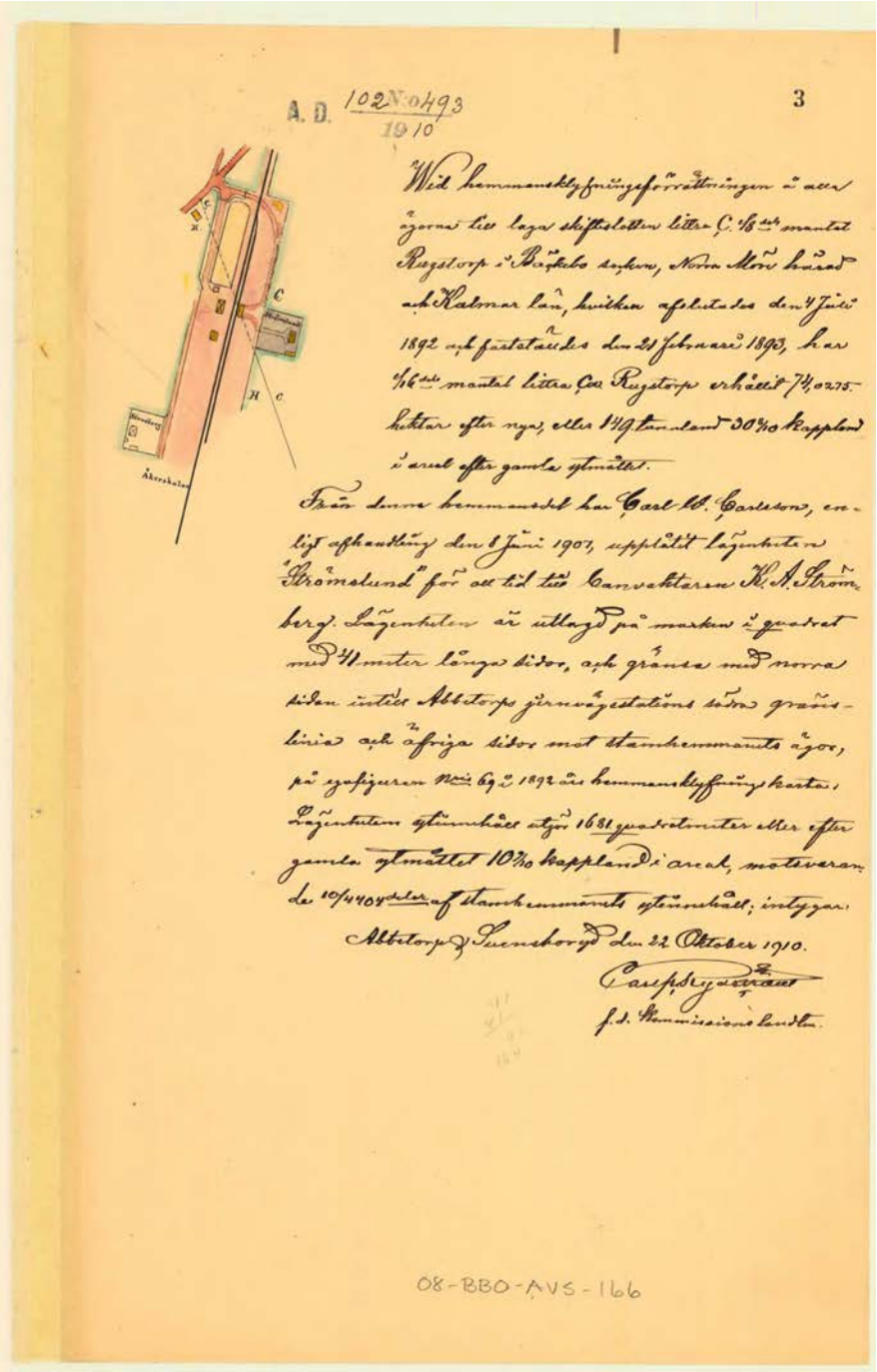
Ett äldre fotografi som visar stationshusets ursprungliga utseende, med aningen mörkare panel, mörka fönsterfoder, falsat plåttak och något fler bevarade detaljer.

Stationshuset idag.

Ett fotografi som visar stationshuset då det funnits några år. Färgsättningen har ändrats och runt trädgård har ett staket kommit till.

A. D. 102 N:o 493
1910

3

Wid hemmansklyfningsförrättningen å alla ägor till laga skifteslotten littra C. 1/16 dels mantal Rugstorp i Bäckebo socken, Norra Möre härad och Kalmar län, hvilken afstyckades den 4 Juli 1892 och fastställdes den 21 februari 1893, har 1/16 dels mantal littra C:o Rugstorp erhållit 74,0275 hektar efter nya, eller 149 tunnland 30 8/10 kappland i areal efter gamla måttet.

Från denne hemmansdel har Carl E. Carlsson, enligt afhandling den 8 Juni 1907, upplåtit lägenheten "Strömslund" för all tid till Banvaktaren K. A. Ström berg. Lägenheten är uttagd på marken i qvadrat med 41 meter långa sidor, och gränsar med norra sidan intill Abbetorps järnvägsstations södra gränslinie och öfriga sidor mot stamhemmanets ägor, på ritningen N:o 6 d:o 1892 års hemmansklyfningskarta. Lägenhetens utmärkes utgör 1681 qvadratmeter eller efter gamla utmätet 10 3/10 kappland i areal, motsvarande 10/4405 delar af stamhemmants utmärkeslängd; intygas.

Abbetorp & Svenneboryd den 22 Oktober 1910.

Carl Edv. Svensson
f.d. Kommissionslantm.

08-BBO-AVS-166

Banvaktaren K.A.Ström byggde sig ett eget litet bostadshus "Strömslund". Stället var en så kallad lägenhetsbebyggelse, som innebar att tomten friköptes (till skillnad från torp där man betalade hyra i form av arbetsdagar). Tomten styckades av 1893 men såldes till Ström i juni 1907 "för all (fram)tid".

Texten från karthandlingen: "Wid hemmansklyfförättningen å alla ägor till laga skifteslotten littra C 1/8 dels mantal Rugstorp i Bäckebo socken, Norr Möre härad och Kalmar län, hvilken afstyckades den 4 Juli 1892 och fastställdes den 21 februari 1893, har 1/16 dels mantal littra xx Rugstorp erhållit 74,0275 hektar efter nya, eller 149 tunnland 30 8/10 kappland i areal efter gamla mått. Från denna hemmansdel har Carl E Carlsson, enligt afhandling den 8 Juni 1907, upplåtit lägenheten "Strömslund" för all tid till banvaktaren K. A. Ström. Xxx Lägenheten är uttagad på marken i qvadrat med 41 meter långa sidor och gränsar med norra sidan intill Abbetorps järnvägsstations södra gränssida....."

Kartan från 1852 visar tydligt hur vägen hade samma sträckning då som idag. I området runt stationen finns bara enstaka små stugor, kanske backstugor eller ”torp”. Ordet ”grustag” har skrivits ut, vilket visar på att det hade betydelse, troligen ekonomisk betydelse för bönderna i byn, som ägde denna naturresurs gemensamt. Dagens byggnader och vägar ovanpå den gamla kartan.

Rugstorparn

”Rugstorparn” var skulptör som snidade figurer i trä. När han slog igenom jämfördes han ofta med ”Döderhultarn”, som också kom från denna del av Småland och också skildrade figurer och situationer i samhället. De skiljer sig dock en hel del i stilen. Medan karaktären kommer till uttryck i hela gestalten hos Döderhultarns figurer, koncentrerar sig Rugstorparn på ansiktet. Bilderna av människorna är porträttlika, även om han ansåg sig ha rätt att ändra ett drag här och där. Ögonen, munnen och minspelet betydde särskilt mycket för honom.

”Rugstorparn” hette egentligen Helge Carlsson och var son till lantbrukarparet Carl Nilsson och Jenny Adolfsson. Han bytte efternamn till Rugland 1938 då han gifte sig med Linnéa Göransson. Rugland tänkte sig en framtid som lantbrukare och i tonåren arbetade han parallellt med studierna i jordbruket därhemma. Han studerade vid Högalids Lantmanna- och Folkhögskola 1916–1917 och 1919–1920 med avsikt för att senare utbilda sig till agronom. Han började redan i tonåren snida nyttoföremål och figurer i trä och med tiden kom snideriet bli hans huvudsakliga sysselsättning. Provinsialläkaren i Grönskåra, Kurt Bergström, som sett hans sniderier uppmanade honom att skicka bilder på några av sina snidade gubbar till Carl Milles som svarade med ett långt brev och uppmuntrade honom att ägna sig åt snideriet.

Rugstorparn skar en mängd skulpturer av mer eller mindre kända Kalmarbor, allt från landshövding Falk till den lille mannen på gatan. De blev förbluffande porträttlika och när figurerna sedan ställdes ut i Dillbergska bokhandelns fönster i Kalmar vållade de enligt uppgift folksamling på gatan utanför. ”Rugstorparn” debuterade i en utställning i Kalmar 1927 och medverkade därefter i ett antal utställningar, bland annat i en utställning med Smålands konst i Oskarshamn 1948, samt på utställningar i Berlin, New York och San Francisco. Mestadels arbetade Rugstorparn i träslaget al, som var lätt att skära i och gav ett garvat utseende åt gubbarna. Han var en skarpsynt iakttagare av sin omgivning och han registrerade människors utseende i sitt minne. Han ska ha tyckt särskilt mycket om att åka tåg, då han kunde sitta och betrakta sina medpassagerare. Genom sina träfigurer önskade Helge Rugland att minnet av folket i hans hembygd skulle leva kvar.

Kalmar läns museum har en liten permanent utställning om Rugstorparn, med exempel på hans snideri.

Skulptur tillverkad av Helge Rugland, sent 1920-tal. Kalmar läns museums fotodatabas/Digitalt museum.

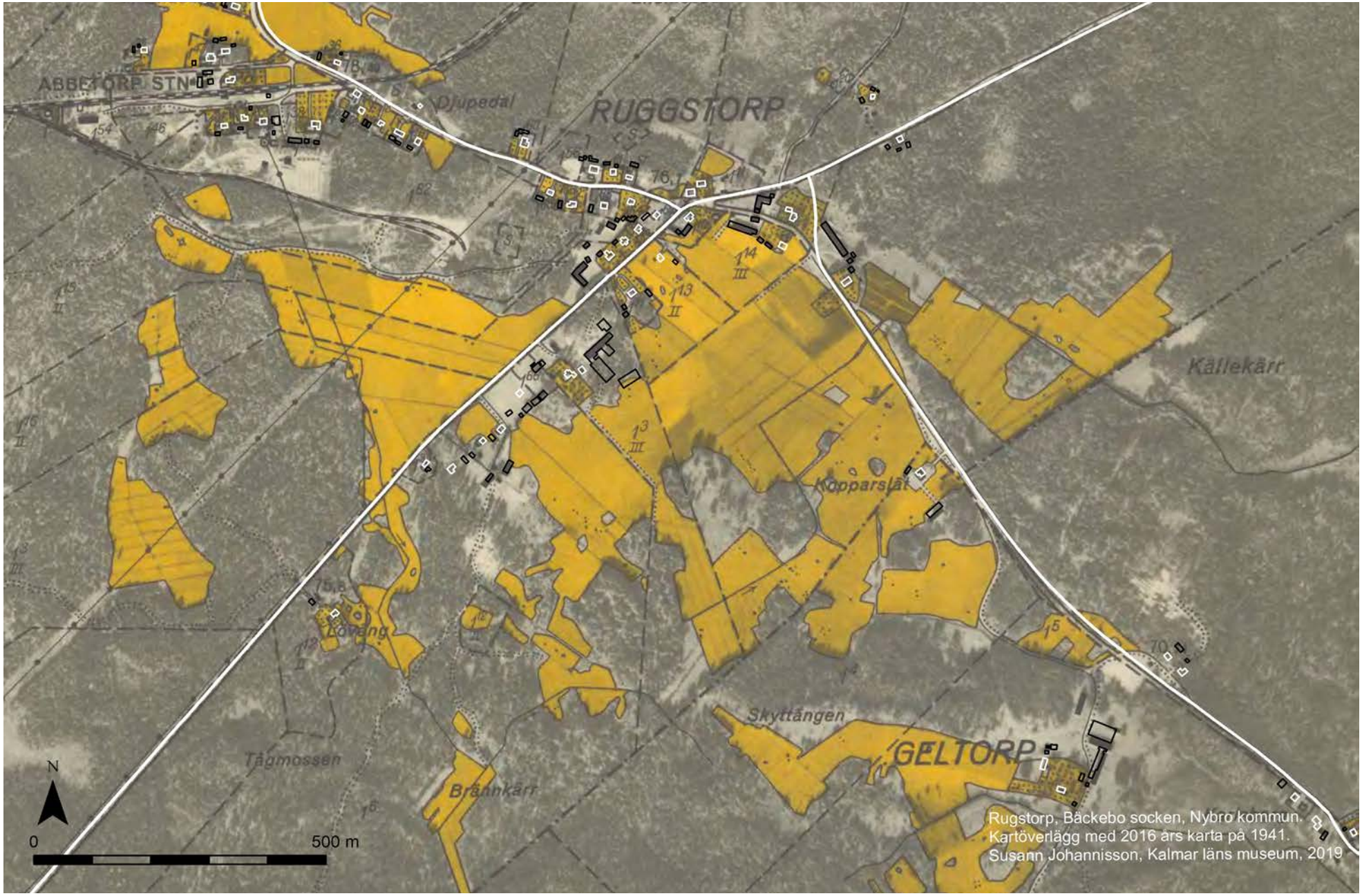
Skulpturen kallas Silje på Geltorp. Tillverkad av Helge Rugland omkring 1930. Kalmar läns museums fotodatabas/ Digitalt museum.

1900-talet

Mellan åren 1905 och ca 1945 transporterades mängder av skogsråvaror från Abbetorp station. I området fanns då mellan tre-fyra sågverk, både fasta vid stationen och ambulerande ute i skogarna. Under 1930–50-talen var stenhuggeri en viktig näring. Under 1930-talets lågkonjunktur hamnade många avskedade stenhuggare här, där de fick så kallat AK-arbete, ett slags statligt subventionerat nödhjälpsarbete. Bland annat höggs här kantsten till Kalmars gator.

Perioden efter cirka 1960 präglas av samma utveckling som på de flesta andra håll på landsbygden i landet. En förändring från transporter med tåg till bil i var mans hushåll ledde till att järnvägen lades ner och vägar byggdes om. Garagebyggnader på både gårdar och vid villor visar också på samma förändring. När fler fick tillgång på egen bil började rörelsemönster och vanor förändras. När man kunde handla i städerna fick de lokala affärerna sämre underlag. Olika rörelser lades ner, som affärer, café, och skola. En del gårdar lades ihop och blev större enheter.

I stort sett har de gamla åkerarealerna fortsatt att brukas, så att landskapet är öppet kring bebyggelsen. En ny verksamhet i form av lantcafé med olika barnaktiviteter och Bo på lantgård har satt Rugstorp på kartan på ett nytt sätt, samtidigt som de gamla husen och markerna används som en tillgång.

Kartan från 1940-talets början visar skolan och järnvägen till vänster samt byn Rugstorp, där de två affärerna vid vägkorsningen utgjorde ytterligare en mötesplats. Dagens byggnader (vita och svarta) och vägar (svarta) ovanpå den gamla kartan.

Rugstorp - Abbetorp i framtiden

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

Nybro kommun vill att kommunens kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas så att kommande generationer kan ta del av dem. Under rubriken "bevara" anges vad vi är skyldiga att ta hänsyn till enligt lag. Under rubriken "utveckla" finns tips om hur viktiga kulturmiljöer kan utvecklas och förvaltas så att deras värden finns kvar för eftervärlden. Tipsen kan rikta sig till Länsstyrelsen, kommunen och/eller till dig som privatperson.

Läs mer tips om hur du kan vara med och utveckla kulturmiljöer under "Generella råd" i Kulturmiljöprogrammets inledningskapitel.

Bevara

Rugstorparns bostadshus och tomt (27) ska betraktas som *särskilt värdefull* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §.

Även följande byggnader ska betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §: Stationshus med uthus (9-10), kapellet (7), linbasta (26) samt Heddastugan (28).

Utveckla

Den täta bebyggelsestrukturen utmed det gamla vägnätet bör bibehållas. Området kan kompletteras med ytterligare bebyggelse genom förtätning. Eventuell nytillkommande bostadsbebyggelse bör utgöras av fristående småhus i 1–2 våningar.

Det är viktigt att äldre byggnadernas skala, form, detaljer, stil och karaktär finns kvar. Hus som har bevarad traditionell karaktär och stil ska visas särskild hänsyn. Ny- och tillbyggnader kan byggas i avvikande stil och kulör, men i anpassad skala, och med en placering som passar på tomten.

På karaktärsbyggnader som haft någon semioffentlig funktion bör äldre detaljer som berättar om tidigare affärsverksamheter eller andra semioffentliga funktioner behållas. Som stora fönster, speciella eller dubbla dörrar, lägre tillbyggnader och lastbryggor.

Området kring vägkorsningen i Rugstorp (3) bör visas hänsyn vid framtida förändringar eftersom det är en viktig del av byns identitet.

Referenser

Muntliga

Örjan Ivansson
Anders Ivansson

Läs mer/referenser

Abbetorps Skolhistoria - Skolundervisningen i Abbetorp-Rugstorps roter, 1994.

Byar i Bäckebo Del 2 Jonsryd - Överstahult, Erik Josefsson.

Arbete och redskap - materiell folkkultur på svensk landsbygd före industrialismen, Nils-Arvid Bringéus, 1970.

Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden, del II, Kalmar län, Sigurd Erixon (red),1958.

Gods och gårdar i Kalmar län, band II, Studieförbundet Vuxenskolan Kalmar län, 2013.

Natur i Östra Småland, Markus Forslund (red), Länsstyrelsen i Kalmar, 1997.

Byarnas boplatser, Georg Gustafsson, 2005.

Övriga referenser

Fornminneskartan: www.raa.se/fornsok
Historiska kartor: www.lantmateriet.se, historiska kartor